

התוכנית לפירוק המיליציות בעיראק מנשקן – המחלוקת הפנימית וניסיון הבלימה האיראני

ירון שניידר | גיליון 2193 | 31 באוגוסט 2026

בעקבות לחץ אמריקאי, הציג ראש ממשלת עיראק, עלי א-זייד, תוכנית שאפתנית לפירוק המיליציות הפרו-איראניות מנשקן. הוא אף הציב אולטימטום לביצועה – עד ה-30 בספטמבר – המועד שבו אמורה להסתיים משימת הקואליציה הבינלאומית נגד דאע"ש בהובלת ארצות הברית. ככל שמתקרב מועד פקיעת האולטימטום, מתברר גודל האתגר לנוכח מחלוקת פנימית בין המיליציות. בעוד שמיליציות פרגמטיות שמנהיגיהן חותרים לחיזוק השפעתם הפוליטית הצהירו על תמיכה בתוכנית, המיליציות הקיצוניות והנאמנות ביותר לאיראן דחו אותה בתוקף. הן אף ניסו לשבש את התוכנית באמצעות הסלמה צבאית בשטח שכנותיה של עיראק, שגררה פעולת תגמול אמריקאית-סעודית. במקביל, מאמץ איראני לסכל או להשהות את ביצוע התוכנית מחריף את המתרחש.

במקביל לעימות הפנימי המתהווה בלבנון בין חיזבאללה לממשלה החותרת לפרקו מנשקן, בעיראק מתפתח בחודשים האחרונים תהליך דומה: ראש הממשלה, עלי א-זייד, הכריז ביוני 2026 על תוכנית לפירוק המיליציות הפרו-איראניות מנשקן. בדומה למקרה הלבנוני, גם בעיראק המהלך נדחף על ידי הממשל האמריקאי במטרה לחזק את ריבונות המדינה, ובכלל זה את שלטון החוק והמונופול שלה על שימוש בנשק.

כצעד ראשון, פתח א-זייד בגל מעצרים נרחב נגד פוליטיקאים ופקידים מושחתים, שהוביל להפקעת הון עתק שהגיע לידיהם בצורה לא חוקית. בד בבד, הציג א-זייד את שלבי תוכניתו לפירוק מנשקן של מיליציות שאינן פועלות בכפוף לרשויות המדינה, ולשילוב פעיליהן במסגרות הביטחון החוקיות.

אולם, כבר עתה ניכר פער בין היעדים השאפתניים שהציב א-זייד לבין היכולת לממשם. עיראק היא חוליה מרכזית בציר השיעי בהובלת איראן, ולפי דיווחים עיתונאיים המשטר האיראני אף פועל בה בחודשים האחרונים לשיקום רשת השלוחים [ולהקמת תאים חשאיים](#) חדשים. התוצאה היא מתח גובר ואף הסלמה צבאית מצד המיליציות הקיצוניות הנאמנות ביותר לאיראן, שבניסיון לאתגר את א-זייד תקפו בשבועות האחרונים כמה מהמדינות השכנות, ובראשן סעודיה. הממלכה "לא נותרה חייבת" ובאופן חריג הגיבה בתקיפת המיליציות, במהלך משותף עם צבא ארצות הברית. בכך, הדינמיקה הפנימית בעיראק הובילה לספירלת הסלמה שחרגה מחוץ לגבולותיה והשתלבה באירועי המלחמה בין איראן ושלוחיה לבין ארצות הברית ומדינות האזור.

המחלוקת הפנימית

ב-30 בספטמבר יפקע האולטימטום שהציב א-זייד לפירוק מנשקן של כל המיליציות שאינן פועלות בכפוף לרשויות המדינה. א-זייד, שנכנס לתפקידו כראש ממשלה בחודש מאי, מוביל מהלך שאפתני וחסר תקדים מאז קריסת משטרו של סדאם חוסיין, במטרה מוצהרת להכפיף את כלל הנשק במדינה באופן בלעדי למוסדות הביטחון החוקיים. תאריך היעד בוודאי אינו אקראי – הוא חופף למועד סיום המשימה הצבאית של הקואליציה הבינלאומית שלחמה בדאע"ש מאז 2014, בהובלת ארצות הברית, ולנסיגת הכוחות האמריקאים האחרונים שעדיין פועלים בבסיסים בעיראק במסגרת זו. בעבר הציגו מיליציות פרו-איראניות את סיום נוכחות הכוחות האמריקאים בעיראק כתנאי לדיון בהתפרקות מנשקן. אולם, למרות הצהרת א-זייד כי אחרי מועד זה לא תהיה עוד הצדקה להחזקת בנשקן, בממשלת עיראק מאותתים בימים האחרונים כי האולטימטום עשוי להידחות, לנוכח התנגדות עיקשת של חלק מהמיליציות להגיע להבנות עם הממשלה.

כשבוחנים את מידת ההיענות וההצטרפות לתהליך באופן רשמי, ניכר כי אין תמימות דעים בין מנהיגי המיליציות השיעיות – עד כה הוכרזה הסכמתם של מוקתדא סדר, מנהיג זרם פוליטי הנושא את שמו, ושל מיליציה בשם סראיא א-סלאם, שפרשה מהפרלמנט ב-2022 עקב מחלוקת מרה עם מחנה השלטון השיעי הנוכחי ("מסגרת התיאום"). בתמיכתו בתוכנית, ניכר כי סדר חותר לחזק את הלגיטימציה הפוליטית-ציבורית שלו על חשבון יריביו. לתומכים בתהליך הצטרף גם השותף הבכיר לקואליציית השלטון, קייס אל-ח'זעלי, מנהיג מיליציות עסאבי אהל אל-חק, שכפי הנראה מונע אף הוא משיקולים פוליטיים ומההבנה שללא מענה פורמלי לדרישה המפורשת מושינגטון לפרק את המיליציות מנשקן, עלולה הממשלה לאבד חלק ניכר מהסיוע האמריקאי שבו היא תלויה. שתי המיליציות הללו הינן מהגדולות ביותר ומונות יחדיו כמה עשרות אלפי פעילים. לתהליך הצטרפה באופן מוצהר גם מיליציה שיעית פרו-איראנית קטנה יותר בשם כתאבי אימאם עלי.

במקביל, נקבעה מפת דרכים לביצוע התהליך שתיכנס לתוקפה אחרי פירוק מבני הפיקוד העצמאיים של המיליציות. מפה זו כוללת הקמת ועדה ממשלתית שנועדה לקלוט את אמצעי הלחימה ולשלב פעילי מיליציות שמתפרקים מנשקם בשורות הצבא או בארגון הגג שפעילותו מעוגנת בחוק, "כוחות הגיוס העממי" (PMF). בנוסף, רשויות האכיפה יפעלו לסגירת משרדים בלתי חוקיים של המיליציות ויבצעו פשיטות על אתרים שבהם מאוחסנים או מיוצרים אמצעי לחימה באופן לא חוקי. קואליציית השלטון, "מסגרת התיאום", הודיעה כי היא תומכת בריכוז הנשק בידי המדינה וגם בהפרדה בין פעילות ה-PMF לפעילות פוליטית, מפלגתית או חברתית כלשהי. חלק מהמיליציות הנוספות שמעורבות בפוליטיקה שוקלות את צעדיהן, ומתנות את הצטרפותן לתהליך בשימור הישגיהן הפוליטיים או בקבלת תפקידי שרים בממשלה – שחלק מהתפקידים בה טרם אוישו.

מנגד, לפחות שתיים מהמיליציות הידועות כמרכזיות בפעילות טרור כחלק מ"ציר ההתנגדות" בחסות המשטר האיראני – "כתאבי חזבאללה" ו"חרכת א-נוג'בא" – פרסמו מאז ההודעה על האולטימטום למסירת הנשק הודעות גינוי ואף אימים שתורגמו למתקפות על מדינות שכנות, כנראה בניסיון להרתיע את ראש הממשלה א-זייד ממימוש כוונותיו. בתקשורת העיראקית דווח כי חלק מהמיליציות אף הציעו "להקפיא" את השימוש בנשק לתקופה של שנתיים, אולם ממשלת עיראק דחתה את ההצעה על הסף.

ההחלטה לקדם מהלך לפירוק המיליציות מנשקן דווקא על ידי ממשלה הנשענת על תמיכת המחנה השיעי הפרו-איראני בפרלמנט ודאי אינה טריוויאלית, בהתחשב בקרבה האידיאולוגית של הכוחות הללו למשטר האיראני והעובדה שחלק לא מבוטל מהשותפים לקואליציית השלטון הם עצמם פעילי המיליציות האמורות להתפרק מנשקן. אולם, כשבוחנים את האילוצים המופעלים על השותפים לשלטון בעיראק בעת הנוכחית, ניכר כי הכלכלה היא המפתח להבנת המהלך: עיראק נקלעה למשבר כלכלי חמור בעקבות סגירת מצר הורמוז, שגרמה לירידה חדה בייצוא הנפט. בהיעדר חלופה זמינה שתוכל לאפשר ייצוא נפט בכמויות שקדמו למלחמה או אף קרוב לכך, נוצר מחסור פיננסי מתמשך שמקשה על תשלום משכורות לעובדי המדינה. זאת, לצד ניסיונות לקדם הסכמים והשקעות עם חברות אמריקאיות (שעמדו במוקד ביקורו של א-זייד בארצות הברית בחודש יולי) וכן עם חברות מהמפרץ הפרסי בתחומי האנרגיה והגז, כדי להבטיח הכנסות לקופת המדינה. על כן, בהתחשב במצבה הכלכלי הרעוע של עיראק בחודשים האחרונים, לממשלת א-זייד לא נותרה ברירה אלא להיעתר לתנאים להשגת הסיוע הבינלאומי הדחוף, ובהם הדרישה החד-משמעית של הממשל האמריקאי בעניין פירוק המיליציות מנשקן.

עם זאת, כשמתבוננים בתמונה הרחבה, מעבר להצהרה הפומבית של א-זייד וסימון תאריך היעד, לא ברור כיצד תעמוד ממשלתו ביעד השאפתני בלוח הזמנים הנתון, והאם לא מדובר במהלך חלקי או אף סמלי, בהתחשב בשני קשיים מהותיים בתחום החקיקה: האחד הוא היעדר חוק שיסדיר את תהליך הפירוק מנשק – על רקע דיווחים על מחלוקת בין הצדדים לקואליציה השיעית (מסגרת התיאום) שמונעים חקיקה בנושא. הקושי המהותי הנוסף הוא הסכמתו של א-זייד, בהיותו ראש ממשלת "מסגרת התיאום", לקדם חוק חדש שיסדיר את מעמד "כוחות הגיוס העממי". חוק זה אמור לחזק את המעמד האוטונומי שלהם (שעד כה סייע גם לחיזוק ההשפעה האיראנית בעיראק דרכן) במקום לשלב אותן בגופי הביטחון המדינתיים כפי שנדרש לפי תוכנית הפירוק מנשק והכפפת כל הפעילות הצבאית לריבונות המדינה.

לצד הקשיים הפורמליים, ההתנגשות בין הממשלה למיליציות המסרבות להצטרף לתהליך כבר הובילה כאמור להסלמה אזורית שכפתה על עיראק חילופי מהלומות עם המדינות השכנות, ללא מעורבות של השלטון המרכזי. שיגורם של עשרות טילים וכטב"מים על ידי מיליציות בעיראק בסוף יולי 2026 לעבר תשתיות אנרגיה סעודיה, כוחות אמריקאים בירדן וכן יעדים בישראל (על פי הערכות בצה"ל), נועד להשיג כמה מטרות, מעבר לאיתות על מוכנות לעשות שימוש בכוח: לבחון את

נחישותו של א-זייד לעמוד בלחץ צבאי, להעמיד במבחן את גיבוי ארצות הברית לעיראק ולחבל במסלול ההתקרבות של עיראק למערב ולמדינות המפרץ.

בפועל, ההסלמה פעלה כחרב פיפיות. בתגובה לתקיפת התשתיות והבסיסים, ביצעו ארצות הברית וסעודיה שורת תקיפות אוויריות משותפות בעומק עיראק, שכוונו נגד מפקדות, מחסני נשק ולוגיסטיקה של המיליציות הנתמכות על ידי איראן ושל "כוחות הגיוס העממי". המיליציות שהותקפו איימו להגיב – אבל מחשש להסלמה ובעקבות דרישתו של מנהיג ארגון "בדר" והשותף הבכיר ב"מסגרת התיאום", האדי אל-עאמרי, הודיעו על דחיית התגובה.

מעבר לכך, בעקבות ההסלמה דווח כי [סעודיה דרשה מממשלת עיראק צעדי ענישה](#) נגד המיליציות העיראקיות שתקפו אותה. ממשלת עיראק נקטה צעדים מוגבלים מאז סוף יולי כדי למנוע תקיפות נוספות נגד סעודיה ומדינות אחרות. בנוסף, מקורות יודעי דבר מסרו כי סעודיה החליטה להימנע מתקיפת ג'ורף א-סח'ר – מוקד פעילות של המיליציות השיעיות מדרום לבגדאד, שלטענתה שימש לביצוע התקיפות – לאחר שא-זייד ביקש זמן לטפל באזור בעצמו. כמו כן, דווח כי א-זייד מתכנן להגביר את אמצעי הביטחון ולפרוס יחידה מיוחדת של שירות לוחמה בטרור עיראקי ליד ג'ורף א-סח'ר כדי "לפקח" על תנועות מיליציות.

במקביל, ככל שהתקדם התהליך, גבר המתח עם איראן שרואה בפירוק המיליציות פגיעה בנכסי הציר בהובלתה. על כן, בעוד שארצות הברית הפעילה לחץ כבד על א-זייד, לפרק את המיליציות מנשקן, איראן גיבתה את אלו מהן שסירבו. [במסגרת פגישותיו עם נציגיה, מפקד כוח קודס במשמרות המהפכה, אסמאעיל קאאני, הבהיר כי טהרן מוכנה שהמיליציות יבטיחו לדון בעניין הנשק, אך מסירתו היא "קו אדום" עבור טהרן, וכי איראן היא למעשה "בעלת הנשק".](#) ניכר כי טהרן ממשיכה לראות במיליציות המשתפות עמה פעולה מקור כוח אסטרטגי שאין לוותר עליו – בין אם מדובר בחיזבאללה, החות'ים או המיליציות העיראקיות. זהו גם הרקע לביקורו בעיראק באוגוסט 2026 של יו"ר הפרלמנט האיראני, מוחמד באקר קאליבאף. כמו קאאני, הביע קאליבאף תמיכה ב"ארגוני ההתנגדות" – ובמשתמע התנגדות לכוונה לפרק את המיליציות מנשקן. הוא גם הציג, על פי הדיווחים בתקשורת הערבית, "להקפיא" או להסתיר את כלי הנשק הכבדים של המיליציות או להעבירם לאיראן עד שהמיליציות יגיעו להסדר פוליטי עם ממשלת עיראק – אולם בסיכום הביקור, טענו מקורות עיראקיים כי [לא הצליח לשכנע את א-זייד להגמיש את עמדתו](#) בעניין ריכוז הנשק בידי המדינה עם פקיעת האולטימטום.

מסקנות ביניים ומשמעויות לאזור ולישראל

הוויכוח הפנימי הנמשך בעיראק סביב האולטימטום לריכוז הנשק בידי המדינה, בין תומכים למתנגדים עיקשים, בנוסף למהלכי המשטר האיראני שנועדו לאפשר את המשך השימוש בזירה העיראקית במסגרת פעילות הציר השיעי – מעידים על אתגרים משמעותיים שעוד ניצבים בפני ממשלת עיראק, ושומרים בידי איראן אמצעים להשפעה ולהפעלת שלוחיה בעיראק. יתר על כן, ההסלמה היזומה בדרך של "ייצוא המשבר" על ידי המיליציות העיראקיות הסוררות, בסיוע איראן ורכיבים נוספים בציר השיעי (כמו החות'ים, שהודיעו על ירי מעיראק באחת המתקפות האחרונות על סעודיה), מעידה כי הזירה העיראקית – דווקא עכשיו – מאתגרת ומסוכנת לא פחות מכפי שהייתה קודם לכן. זאת, עבור הכוחות האמריקאים שנותרו באזור, עבור מדינות ערב השכנות וגם עבור ישראל – בהתחשב במתווה של אירועי הירי האחרונים. יתרה מזאת, על רקע [אירועים קודמים](#) של התנגשות אלימה בין המיליציות הקיצוניות (במיוחד "כתאב חזבאללה") לכוחות הביטחון העיראקיים, במסגרת פעולות לאכיפת החוק, סביר כי ניסיון להפקיע את הנשק בכוח מידיהן יוביל לעימות פנימי, שאף עלול להידרדר למלחמת אזרחים. בניסיון להפחית את החשש, הבהיר א-זייד [כי אין כוונה להגיע לעימות צבאי עם המיליציות וכי מתנהל דיאלוג בונה עמן](#).

אולם, האירועים הצבאיים האחרונים מלמדים שתגובה צבאית נחושה נגד המיליציות הפרו-איראניות בעיראק (כפי שהתבטאה במבצע החרגי המשותף של סעודיה וארצות הברית), ואף איום מוצהר להגיב על כל תקיפת המשך של המיליציות, מסוגלים ליצור ריסון ואף כללי משחק חדשים שמצרים את חופש הפעולה של המיליציות הללו, גם אם אין פניהן להתפרקות מנשק מרצון.

יתר על כן, שיתוף פעולה אזורי פרו-אקטיבי לקראת אפשרות של הסלמה מהזירה העיראקית – בחירת מטרות ודרכי התגובה שיכאיבו למיליציות ויצרו את צעדיהן – הוא מהלך מתבקש שגם ישראל יכולה להשתלב בו, במסגרת היערכות אזורית להמשך המתקפות של איראן ושלוחיה, ובהנחה שדפוס הפעולה שהתגבשו בחודשים האחרונים עשויים להימשך.

לבסוף, על אף האתגרים המעיבים על סיכויי ההצלחה שלו – שכרו של התהליך שהחל בעיראק בצדו, עבור המדינה העיראקית. גם אם לא יוביל בקרוב למיגור המיליציות הפועלות באופן לא חוקי ולמיגור ההשפעה האיראנית, זוהי אבן דרך בבניית יכולתה של המדינה העיראקית לאכוף את ריבונותה, בראש ובראשונה על שחקנים לא מדינתיים המערערים אותה מבפנים. אם תפעל ממשלת עיראק בנחישות ליישום החלטתה על ריכוז הנשק, המהלך עשוי לצמצם את היקף תופעת המיליציות הלא חוקיות ואת האיום הפוטנציאלי הנשקף מהן, ולכך משמעות גם בהקשר המאבק הממושך בין ארצות הברית לאיראן על ההשפעה בבגדאד. המבחן הגדול של ריבונות עיראק יהיה קודם כל בתחום אכיפת ההחלטה על פירוק מנשק אחרי תום האולטימטום, ובפרט – בפעילות כוחות הביטחון המדינתיים באזורים כדוגמת ג'ורף א-סח'ר שנחשבו אקס-טריטוריה מאז התעצמותן של המיליציות בעשור הקודם.

עורכי הסדרה: ענת קורץ, רינת חרש ואלדד שביט.